

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ТАРЫХ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ИСТОРИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. HISTORY

e-ISSN: 1694-867X

№1(2)/2023, 29-39

УДК: 39/32.323.1(575.2)

DOI: [10.52754/1694867X_2023_1\(2\)_4](https://doi.org/10.52754/1694867X_2023_1(2)_4)

**КЫРГЫЗСТАНДАГЫ УЛУТТУК МАДАНИЙ БОРБОРЛОРДУН ТҮЗҮЛҮҮСҮ ЖАНА
ӨНҮГҮҮСҮ**

**СОЗДАНИЕ И РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ КУЛЬТУРНЫХ ЦЕНТРОВ В
КЫРГЫЗСТАНЕ**

**CREATION AND DEVELOPMENT OF NATIONAL CULTURAL CENTERS IN
KYRGYZSTAN**

Келдибек кызы Акмарал

Келдибек кызы Акмарал

Keldibek kyzy Akmaral

магистрант, Ош мамлекеттик университети
магистрант, Ошский государственный университет
master's student, Osh State University
akmaralkeldibekkyzy@gmail.com

КЫРГЫЗСТАНДАГЫ УЛУТТУК МАДАНИЙ БОРБОРЛОРДУН ТҮЗҮЛҮҮСҮ ЖАНА ӨНҮГҮҮСҮ

Аннотация

Маанилүүлүк. Биздин өлкө көп улуттуу жана көп конфессиялуу мамлекет болгон жана болуп кала берет, анда жүзгө жакын ар түрдүү улуттардын өкүлдөрү достукта жана ынтымакта жашашат. Улуттук маданий борборлор Кыргыз Республикасынын маданият, маалымат, спорт жана жаштар саясаты министрлигинин ведомстволук мекемеси болуп саналат. Улуттук маданий борборлордун максаты - тарыхый-маданий мурастарды сактоого, коргоого, изилдөөгө, пайдаланууга, өнүктүрүүгө жана жайылтууга, кыргыз элинин руханий маданий баалуулуктарын, каада-салттарын жана үрп-адаттарын андан ары өнүктүрүүгө жана өз ара байытууга жигердүү көмөк көрсөтүү болуп эсептелет. Улуттук-маданий борборлор улуттук маданиятты жайылтуу алкагында жолугушууларды, көргөзмөлөрдү, курстарды, шоуларды, сынактарды аудио жана видео программаларды уюштурууга, китеп окуу адаттарын жана интеллектуалдык ишмердүүлүктү өркүндөтүүчү изилдөөлөрдү жүргүзүүгө, голограмма жана локалдык этнографиялык галереяларды ачууга, бул максатта улуттук жана эл аралык деңгээлде жеке жана юридикалык жактар менен кызматташууга арналган мекеме.

Ачкыч сөздөр: улут, маданият, маалымат, спорт, ведомство, ассамблея.

СОЗДАНИЕ И РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ КУЛЬТУРНЫХ ЦЕНТРОВ В КЫРГЫЗСТАНЕ

CREATION AND DEVELOPMENT OF NATIONAL CULTURAL CENTERS IN KYRGYZSTAN

Аннотация

Актуальность. Наша страна была и будет многонациональным и многоконфессиональным государством, где в дружбе и согласии живут представители около ста различных национальностей. Национальные культурные центры являются ведомственными учреждениями Министерства культуры, информации, спорта и молодежной политики Кыргызской Республики. Целью национальных культурных центров является активное содействие сохранению, охране, исследованию, использованию, развитию и распространению историко-культурного наследия, дальнейшему развитию и взаимообогащению духовных и культурных ценностей, традиций и обычаев кыргызского народа. Национально-культурные центры организуют встречи, выставки, курсы, шоу, конкурсы, аудио- и видеопрограммы в рамках пропаганды национальной культуры, проводят исследования по совершенствованию читательской и интеллектуальной деятельности, с этой целью открывают голографические и местные этнографические галереи, частные и юридические лица на национальном и международном уровнях учреждение, занимающееся сотрудничеством с физическими лицами.

Ключевые слова: нация, культура, информация, спорт, ведомство, ассамблея.

Abstract

Relevance. Our country has been and will be a multinational and multi-confessional state, where representatives of about a hundred different nationalities live in friendship and harmony. National cultural centers are departmental institutions of the Ministry of Culture, Information, Sports and Youth Policy of the Kyrgyz Republic. The purpose of national cultural centers is to actively promote the preservation, protection, research, use, development and dissemination of historical and cultural heritage, further development and mutual enrichment of spiritual and cultural values, traditions and customs of the Kyrgyz people. National cultural centers organize meetings, exhibitions, courses, shows, competitions, audio and video programs as part of the promotion of national culture, conduct research to improve readership and intellectual activity, for this purpose open holographic and local ethnographic galleries, private and legal entities on the national and international levels, an institution dealing with cooperation with individuals.

Keywords: nation, culture, information, sports, department, assembly.

Киришүү

Теманын актуалдуулугу: Теманын актуалдуулугу. Улуттук маданий борборлор - Кыргыз Республикасынын маданият, маалымат, спорт жана жаштар саясаты министрлигинин ведомстволук мекемеси болуп саналат. Улуттук маданий борборлордун максаты - тарыхый-маданий мурастарды сактоого, коргоого, изилдөөгө, пайдаланууга, өнүктүрүүгө жана жайылтууга, кыргыз элинин руханий маданий баалуулуктарын, каада-салттарын жана үрп-адаттарын андан ары өнүктүрүүгө жана өз ара байытууга жигердүү көмөк көрсөтүү болуп саналат.

Улуттук маданий борборлорунун милдеттери болуп төмөнкүлөр саналат:

- чыгармачылык жана социалдык-маданий милдеттерди ишке ашыруу;
- улуттук маданий баалуулуктарды, элдик чыгармачылыкты, аткаруучулук өнөрдү (манасчылар, дастанчылар, санжырачылар, кол өнөрчүлөр, дизайнерлер) сактоо, өнүктүрүү жана жайылтуу;
- мамлекеттик, мамлекеттер аралык жана башка максаттуу программаларды, ошондой эле, маданиятты жана искусствону өнүктүрүү жаатындагы юбилейлик иш-чараларды ишке ашырууга катышуу;
- ышкыбоздук көркөм, аткаруучулук, көркөм кол өнөчүлүккө, ышкыбоз авторлордун чыгармачылыгына колдоо көрсөтүү;
- тарыхый-маданий мурастарды сактоого жана өнүктүрүүгө багытталган улуттук долбоорлорду ишке ашырууга катышуу;
- тарыхый-маданий мурас объекттерин аныктоо, эсепке алуу, сактоо жана жайылтуу боюнча чараларды ишке ашыруу жана кабыл алуу;
- тарыхый-маданий мурас объекттерин изилдөө боюнча иштерди уюштуруу;
- тарыхый-маданий мурас объекттерин коргоо, сактоо, изилдөө, пайдалануу жана жайылтуу боюнча мамлекеттик, улуттук жана эл аралык программаларды ишке ашырууга катышуу;
- эл аралык маданий байланыштарды ар тараптан өнүктүрүүгө, маданият тармагында коомдук байланыштардын, ведомстволор аралык жана региондор аралык кызматташтыктын системасын түзүүгө жардам көрсөтүү [1].

Маданий борборлордо бул иш-чараларды өткөрүү үчүн:

- көп максаттуу зал;
- аудитория;
- фойелер;
- окуу залдары;
- көргөзмө залдары;
- балет жана фольклордук окуу жайлары;
- музыкалык окуу жайлары;
- курстук семинарлар;
- техникалык жайлар.

Тейлөө бөлүмдөрү жайгашкан мейкиндиктер бар, маданият борборлору курула турган облустун же райондун калкы, маданий, социалдык жана тарыхый түзүлүшү жана ошого

жараша иш-чаралардын сапаттары муктаждыктар программаларын даярдоодо аныктоочу критерийлер болп саналат:

- негизги кире бериш-фойелер: Маданий борбордун негизги кире бериш жана кабыл алуу аянты катары а колдонулган бул аймактарда маалымат үстөлдөрү, туруктуу сатыла турган соода стенддери жана убактылуу көргөзмө бөлүмдөрү бар;
- спектакль өтүүчү жерлер: ал көп максаттуу залды, кичи залды жана алар талап кылган көмөкчү бөлүктөрдү (сахна артындгы жайлар, окуу бөлмөлөрү ж.б.) камтыйт;
- көргөзмө мейкиндиктери: убактылуу көргөзмөлөр өткөрүлүүчү ачык же жабык аянтчаларды, туруктуу көргөзмөгө арналган музей бөлүмүн (шаардык музей, живопись скульптура музейи) жана аларды тейлөөчү жайларды (кампа, архив ж.б.) камтыйт;
- билим берүү мейкиндиктери: китепканага тиешелүү жайлар (окуу залдары, мезгилдүү басылмалар залы, архив, китеп кампасы, админстративдик-техникалык бөлүмдөр ж.б.) чоңдор жана балдар үчүн;
- семинарлар жана окуу залдары: Бул жерде көркөм жана маданий иш-чаралар өткөрүлөт. Бул жерлерге живопись, скульптура, керамика, кол өнөрчүлүк, сүрөт тартуу сыяктуу иш-чаралар жүргүзүлүп, балет, элдик бий, музыка ж.б.у.с. иш залдары болуп саналат;
- кафетерия: бул кире бериш зал жана фойелер менен байланышкан жана оңой жетүүнү каалаган жайлар. Ал ички жана сырткы жашоо аймактары, ашкана жана кампа сыяктуу бөлүмдөрдү камтыйт;
- башкаруу мейкиндиктери: Бул маданий борбордун иштөөсү жана башкаруусу үчүн бөлүнгөн жайлар;
- техникалык жайлар: жылуулук борбору, желдетүү борбору, трансформатор жана генератор бөлүмү, негизги үстөл бөлүмү, компрессордук бөлмө, электрондук башкаруу борбору, жабык схемалуу телекөрсөтүү бөлүмү, өрт жана коопсуздук борбору, кир жуугуч, тейлөө, оңдоо, маданият үйүнүн имаратын тейлөө, мастерскойлор, техниктер кабинеттери жана кампалар [2].

Коомду түзгөн адамдардын жүрүм-турумунун артында үстөмдүк кылуучу жана аныктоочу фактор болгон улуттук маданият биргелешип жашоого жардам берген интеграциялык түзүлүш. Улуттук маданият коомдук турмушта өзүн гана көрсөтпөстөн эмгек турмушунда маанилүү роль ойноп, уюштуруу маданиятына да таасирин тийгизет. Уюмдук маданияттын бир подсистемасы болгон эмгекти коргоо маданияты да ушул таасирлердин негизинде калыптанат. Ошентип, уюштуруу маданияты да, эмгекти коргоо маданияты да улуттук маданияттын чагылышы болуп саналат. Ар бир коомдун өзгөчөлүктөрү менен калыптанган маданий түзүлүш бар. Тарыхый процессте кийинки муундарга өтүү менен жашап, өнүгүү. Бул уланып жаткан түзүлүш-улуттук маданият-коомду түзгөн адамдардын жүрүм-туруму. Бул адамдагы чечүүчү жана бириктирүүчү элемент. Башка жагынан улуттук маданият чакан жамааттар катары эмгек турмушунда маанилүү роль ойнойт. Ошондой эле каралышы мүмкүн уюмдардын маданиятына таасирин тийгизет.

Биздин доордо Европа Кеңешинин пикири боюнча ар бир адис үчүн зарыл болгон беш негизги компетенциянын үчөө инсандын дүйнөлүк жана улуттук маданияттар системасына баарлашуусуна жана интерациясына байланыштуу. Мындан тышкары мамлекеттик саясаттын артыкчылыктуу багыттарынын бири улуттук маданияттарды сактоо жана өнүктүрүү үчүн ар

кандай шарттарды түзүү жолу менен кыргыз маданиятынын бүтүндүгүн бекемдөө болуп саналат, бул акыркы он жылдыктардагы миграциялык жараяндарга байланыштуу чоң мааниге ээ. Ири метрополияларда да улуттук субъекттерде да калктын көп улуттуулугу ошондой эле ар кандай эл аралык байланыштардын көбөйдү. Ааламдашкан дүйнөгө кирүү мүмкүнчүлүгү, сабырдуулук, диалог жүргүзүү жөндөмдүүлүгү, мазмундуу компромисстерди табуу, компетенцияларга жана социомаданий компетенттүүлүктүн маңызын чагылдырат. Кесиптик иш тажрыйбасы көрсөткөндөй бүтүрүүчүлөр көп учурда башка маданияттын алып жүрүүчүлөрү менен баарлашууда кыйынчылыктарга дуушар болушат, бул командадагы адаптацияга, аткарылган иштин сапатына таасирин тийгизет. Ошого карабастан кесиптик билим берүү процессинде этникалык мүнөздүн аспектилерине, этникалык өзгөчөлүк, этномаданий компетенттүүлүк, маданияттар арлык пикпир алышууга даярдык сыяктуу кесиптик компетенттүүлүктүн зарыл компетенттерин калыптандырууга. Бул өз кезегинде социалдык-маданий билимдин калыптанышына таасирин тийгизет. Өз кезегинде социалдык-маданий компетенттүүлүк коммуникативдик компетенциянын бир бөлүгү болуп саналат .

Илимий адабияттар социомаданий компетенттүүлүк деп коммуникативдик жүрүм-турумдун маданий-социалдык нормаларын эске алуу менен конкреттүү социалдык шарттарда маданияттар арлык байланыш үчүн зарыл болгон билимдердин, көндүмдөрдүн жана сапаттардын жыйындысына ээ болуусу түшүнүлөт. Биз көп улуттуу аймактагы колледж студенттерин социалдык-маданий компетенттүүлүгүн, мотивациялык-нарктык, когнитивдик, активдүүлүк компетенттерин аныктайбыз. Мотивациялык-нарктык компонент адамдын өзүнүн ишмердүүлүгүн уюштуруучу мотивдер экени аныкталган. Мотивдин билим деңгээлинде гана калбастан, аң-сезимдүү жана иш жүзүндө аракет кылуусу принципалдуу мааниге ээ. Бул компонент коммуникацияда жана жүрүм-турумда адамды жетектеген ишенимдерди жана принциптерди көрсөтөт. Компонент ошондой эле этникалык топторго эмоционалдык мамилени, өз ара аракеттенүү мотивациясын, сабырдуу жүрүм-турумду, агрессиянын жоктугун мүнөздөйт. Когнитивдик компонент-бул этностордун тарыхы, маданияты, дини, каада-салттары жөнүндө билимдер, өз ара мамилелердин нормалары жана эрежелери жөнүндө билимдер, өз ара аракеттенүү, этикет жана бул билимдерди актуалдаштыруунун негизинде реалдуу жүрүм-турумда колдонуу жолдору. Ал дүйнөнүн көп түрдүүлүгүн, маданияттардын тең укуктуулугун андап билүү шартында ийгиликтүү калыптанат; ар түрдүү маданияттардын интеграциясынын өз ара түшүнүшүүнүн, өз ара баюнун жана кызматташтыгынын процессинин зарылдыгын түшүнүү. Активдүүлүк компоненти-ар кандай улуттук жамааттардын жана социалдык топтордун тарыхый тамырларын жана салттарын билүүнүн негизинде эрктик чөйрөнү, спецификалык сүйлөө аракеттерин, көп маданияттуу, көп этностуу жана көп конфессиялуу коомдогу баарлашуу тажрыйбасын жөнгө салуу. Түзүлгөн иш-аракет, жүрүм-турум компоненти маданияттардын ки тараптуу же көп тараптуу диалогун, этностор аралык баарлашуу кырдаалында адекваттуу жүрүм-турумдун көрүнүшүн, кесиптик ишмердүүлүк процессинде башка этностук топтор менен диалогду жана кыматташууну билдирет. Ал социалдык-маданий көндүмдөрдү камтыйт. Болочок адистердин кесиптик милдеттерин аткаруу процессинде социалдык-маданий компетенттүүлүктүн мааниси алардын иш-аракети көп маданияттуу чөйрөдө ишке ашырылгандыгына баланыштуу жогорулайт, бул күнүмдүк турмушта да. Профессионалдык турмушта да улуттар аралык байланыштарга көнүү. Көп улуттуу чөлкөмдө калктын социалдык-маданий компетенттүүлүгүн калыптандыруунун зарыл жана натыйжалуу шарты биздин көп

жылдык эмпирикалык тажрыйбабыз көрсөткөндөй, жаштарды улуттук-маданий борборлордун ишмердүүлүгүнө тартуу болуп саналат [7].

Биринчиден, улуттук-маданий борборлордун негизги максаты - этностук маданияттарды өнүктүрүү, эне тилин, үрп-адатын, каада-салтын, эс алуу формаларын, өз элинин тарыхый эс тутумун сактоо, этникалык жамааттар, ырым-жырымдарды, үрп-адаттарды, улуттук майрамдарды, адабиятты үйрөнүү аркылуу жаш муундарды улуттук салттарга тарбиялоо.

Экинчиден, улуттук-маданий борборлордун ишмердүүлүгүнүн аркасында өсүп келе жаткан муундун социалдашуусу жана этникалык идентификациясы ишке ашат.

Үчүнчүдөн, улуттук-маданий борборлор эс алуу мекемелеринин функцияларын аткарат.

Төртүнчүдөн, этностук маданияттардын өзгөчөлүктөрүн маданий дискурстун позициясынан изилдебей туруп, маданияттар арлык диалогдун көйгөйлөрүн чечүү мүмкүн эмес [3].

Кыргызстандын тарыхында ар түрдүү этностор, ар кайсы дин ишенимдеринин өкүлдөрү биздин коомдун маданий калыптанышына өз салымын кошушту. Полимаданий коомдо жашоо ар кайсы диндеги жана маданияттагы элдердин чогуу жашоого болгон салтын иштеп чыкты [4].

Улуттук-маданий борборлор ар кандай улуттагы адамдарды гана эмес, ошондой эле ар түрдүү диндерди: католиктер менен православдарды, буддисттерди жана мусулмандарды бириктирет. Мугалимдер, ата-энелер жана окуучулар өздөрү пикир алышууда демилгени өнүктүрүү, эмансипация, өзүнө болгон ишенимди арттыруу, кепти өнүктүрүү, башка адамдарга көңүл буруу сыяктуу эксперименталдык иштердин натыйжаларын белгилешти. Кыргызстан калкынын ассамблеясы - Кыргыз Республикасынагы массалык коомдук уюм. 1994-жылы 22-январда Кыргызстан калкынын биринчи курултайында түзүлгөн.

Мамлекеттик каттоодон 1994-жылы 11-мартта өткөн. Өзүнө 26 улуттук-маданий борборду бириктирет: “славян фонду”, “Чин-сон”, “Азери” (азербайжан), “Вайнах” (ингуш), “Ата-Журт” (карачай), “Филия” (грек), “Наздар” (чех), “Гармония” (орус), “Мзиру” (грузин), “Минги-Тау” (кабарда-балкар), “Берегиня” (украин), “Отан” (казак), “Мидия” (күрд), “Менора” (еврей), “Барт” (чечен), “Романо-Дром” (цыган), “Свитанок” (беларус), “Очак”, “Игтипак” (уйгур), “Фольстрат”, “Орзу”, “Туган-төл” ж.б. [5].

Ассамблеянын максаттары: коомду бириктирүү, республиканын бардык жашоочуларын баш коштуруу, улуттар аралык достукту бекемдөө, калктын руханий жана маданий кайра жаралуусуна көмөк көрсөтүү, тилди, каада-салтты жана үрп-адатты өнүктүрүү. 1993-жылдын 5-февралындагы Жогорку Кеңештин депутаттарын шайлоодо Ассамблеядан 36 талапкер көрсөтүлүп, алтоо депутат болуп шайланышты. Ассамблея Улуттук илимдер академиясы менен бирдикте 1994-жылы инда миграция көйгөйлөрү жана этнос маселелери боюнча эл аралык семинар уюштурган. 1995-жылы 26-сентябрда “Бишкек Достук үйү” (мурунку тарых музейи) ачылып, Ассамблеянын олблустук жана региондук бөлүмдөрү уюшулган. “Кыргызстан-жалпыбыздын үйүбүз” деген ураандын астында Ассамблея тарабынан көптөгөн маанилүү иштер жасалууда. Ассамблея өзүнүн саясий ишмердүүлүгүндө көбүнесе Президент жана Өкмөт менен биргелешип иш жүргүзөт. Биздин Республикада улуттук мамилелерди башкаруу процессинде Ассамблеянын кошкон салымы чоң. Ассамблеянын Кеңешинин төрагасы С. Б. Бегалиев, Иса Токоев. Кыргыз Республикасынын Өзбек Улуттук Маданий

Борбору-Кыргыз Республикасында жашаган өзбектерди бириктирген коомдук уюм. Өзбек улуттук маданий борбору 1991-жылы апрелде уюштурулган. Биринчи президент болуп журналист жана жазуучу Мирзохид Мирзорахимов шайланган. 1993-1994-жылдары Ош облустук өзбек коомдук-саясий “Ленин йули” гезитинин башкы редактору Одилжон Обидов, 1994-жылдын ноябрынан тарта Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаты Даврон Собиров борборду жетектеп келген. Кийин бул улуттук маданий борбор “Өзбектер коому” деп аталып, аны көп жылдар бою Даврон Собиров жетектеп келген. 1997-жылдын 20-ноябрында облустун район-шаарларынын келген 153 делегаттын катышуусунда Ош облустук уюштуруу конференциясы өтүп, анда Ош облусунун өзбек улуттук маданий борбору түзүлүп, жетекчи органы-президиум шайланган. Конференцияда Ош Кыргыз-Өзбек университетинин ректору, академик Мамасаидов Махамаджон Тошалиевич Ош облусунун өзбек улуттук маданий борборунун президенти болуп шайланган.

1997-жылдын 26-декабрындагы областтык конференциянын жыйынтыгында Бишкек шаарында республиканын өзбек улуттук маданий борборунун Курултайы болуп, маданий борбордун уставы бекитилген. Кыргыз Республикасынын Өзбек улуттук маданий борборунун президенти болуп М.Т. Мамасаидов областтык жана республикалык өзбек маданият борборлорун жетектей баштаган. Ошол жылдарф М.Т. Мамасаидов жана анын бригадасы-Б. Фаттахов, А. Собиров, Б. Ж. Жураев, А. М. Махаматов, Х. Собирова, А. Олимжанова, О. Тожибаев, Ш. А. Ахмедов жана башкалар маданий борборду калыптандырууга жана өнүктүрүүгө, Кыргызстан элинин достугун жана биримдигин чыңдоого, жалпы билим берүүчү мектептер үчүн окуу куралдарын түзүүгө, коңшу облустар менен биртуугандык байланыштарды өнүктүрүүгө, кайра жандантууга жана өнүктүрүүгө чоң көңүл бурушту. Ошондой эле, өзбек улутунун ырым-жырымдары жана салттары жөнүндө улуттар аралык мамилелердин көйгөйлөрүн чечүүнүн жолдорун издеп табууга аракеттеништи. 2018-жылы Кодиров Бахтияр Собиржонович улуттук маданий борбордун жетекчиси - Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 5-чакырылышынын депутаты, Кыргыз Республикасынын Борбордук шайлоо комиссиясынын мүчөсү болуп, Кыргыз Республикасынын Өзбек улуттук маданий борборунун башкармалыгынын төрагасы, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин төрагасынын кеңешчиси, Кыргыз Республикасынын Баскетбол федерациясынын президенти, СССР спортунун чебери, Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген мугалими наамдарына жетишкен.

2005-жылдын 2-июлунан тартып Ош облусунун өзбек улуттук маданий борборун Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген машыктыруучусу Ахмад Рахимов жетектеп келген.

2009-жылдын январь айында Өзгөн, Кара-Суу, Араван жана Ноокат улуттук-маданий борборлору уюштурулуп, алардын төрагалары болуп: Өзгөн районунан - Абдурахмонов Хотамжон, Кара-Суу районунан-Ходжибуваев Авазбек, Ноокат районунан-Олимжанов Ёкубжон, Араван районунан - Бозорбоев Абдуллажон шайланган. Райондун борборунда аксакалдар кеңеши (төрагасы Э. Кучкоров) 15 адамдан турган аялдар кеңеши, жаштар жана спорт комитети түзүлгөн. Өзбек улуттук-маданий борборунун Ош облусу боюнча президенти А. Рахимов жана маданий борбордун активисттери теңдик, тынчтык жана ынтымак принциптерине негизделген жалпы элдик ынтымакты ыңдоого өзгөчө көңүл бурууда. Президиумунун уюштуруучулук жана практикалык иштеринде Кыргызстан элинин ассамблеясынын арасында алдыңкы катарга жетүү үчүн брдык күч-аракеттерди жумшоодо.

Республикада 30 жылдан бери “Туган-тел” татар-башкурт маданий борбору иштейт. 1998-жылдан бери Гүлсина Улмаскулова жетектеп келет. “Туган-тел” борбору улуттук жана диний майрамдарды белгилейт. Борбордо иштеп жаткан “Сарман” ыр-бий ансамблинин, “Туган-тел” балар бий тобунун оюн-зооктору калк тарабынан абдан жылуу кабыл алынууда. Борбордо жекшембилик мектеп бар. 2018-жылы Кыргыз Республикасынын Президентинин иш башкармасы, Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик мүлк министрлиги жана “Туган-тел” татар-башкир маданий борборунун ортосунда имаратты ижарага берүү боюнча мөөнөтсүз келишим түзүлгөн. 280. кв. м. Раззаков көчөсү 17 дарегиндеги эки кабаттуу имаратта жакында эле “Асыл бала” билим берүү борбору ачылган. Кыргызстандагы татар уюмдарынын ишмердүүлүгүнүн жүрүшүндө татар элинин өзгөчөлүгүн сактоо, маданиятын, каада-салтын, үрп-адаттарын өнүктүрүү, маданият борборлорунун уставдык уставдык милдеттерин чечүү, эл өкүлдөрүнүн катышуусунда ар кандай маданий иш-чараларлы өткөрүү боюна көп иштер аткарылган. Жыл сайын Татар диаспорасы тарабынан “Сабантой” улуттук майрамы өткөрүлүп, ага республиканын бардык аймактарынан татарлар тартылат. Ар бир делегация өзүнүн аткаруучуларын мыкты концерттик программалар менен алып келүүдө.

Жеңиш күнү, 8-март, наурыз, энелер күнү, диний майрамдарда жана башкаларда көптөгөн маданий иш-чаралар өткөрүлүүдө. Татар жазуучуларынын чыгармачылыгына арналган адабий кечелер ийгиликтүү өтүүдө. Васил Шайхразиев белгилегендей, Кыргызстандагы “Туган-тел” уюму эң активдүү уюмдардын бири. Бул жерде жаштар жана ишкерлер абдан активдүү. Көптөр үчүн үлгү болуп саналарын баса белгилеп кеткен. Кыргызстан элинин ассамблеясы Кыргыз Республикасында улуттар аралык тынчтыкты, ынтымакты жана элдин биримдигин чыңдоо боюнча өзүнүн өзгөчө миссиясын татыктуу аткарып, улуттар аралык ынтымакты сактоого жана бекемдөөгө салым кошуп келе жатат. Ассамблея Кыргызстандын шаарларын өнүктүрүүгө мыйзамдарды өркүндөтүү, кадрларды даярдоо боюнча көмөк көрсөтөт. Маалыматтык иш-чараларды өткөрөт. 1924-жылы Фрунзеге чехословакиялык “Интергельпо” өндүрүштүк кооперативи көчүп келип, инженер А. Зенковдун долбоорлору боюнча Фрунзеде биринчи өндүрүштүк жана коомдук имараттарды куруу менен алектенген. Атап айтканда, Кыргызстандагы биринчи мамлекеттик имарат, оорукана жана адаттан тыш “тегерек поликлиника” курулган. 1996-жылы Кыргызстан элинин биринчи курултайы болуп. Ага 1200 делегат катышкан. Биринчи курултайда Кыргызстан элинин ассамблеясынын кеңешинин төрагасы болуп белгилүү мамлекеттик жана коомдук ишмер Бегалиев Сопубек Бегалиевич (1994-2002) шайланды. Анын ысымы Кыргызстан элинин ассамблеясынын түзүлүшүнө жана өнүгүшүнө, улуттар аралык ынтымакты жана тынчтыкты чыңдоого багытталган жаркын маданий программаларды жана иш-чараларды ишке ашыруу менен байланышкан.

А. Акаевдин демилгеси менен 1994-жылдын 21-январында Кыргызстан элинин биринчи курултайы болуп өткөн. Анын ишине республиканын бардык улуттарынын жана социалдык катмарларынын өкүлдөрү катышышкан. Курултайда Кыргызстан элинин ассамблеясы түзүлүп, анын уставы кабыл алынып, башкаруу органы-Кыргызстан элинин ассамблеясынын кеңеши шайланган. Улуттар аралык ынтымакты сактоодо жана өнүктүрүүдө улуттук-маданий борборлор өзгөчө роль ойнойт.

1996-жылы 24-сентябрда Достук үйү ачылган. Боордош элдердин маданиятын мындан ары өркүндөтүү, Борбордук Азиянын адабияты жана искусствосу жаатындагы өз ара кызматташтыкты өркүндөтүү максатында Борбордук Азия элдеринин маданияттарынын эл

аралык ассамблеясынын Кыргыз фондун түзүү, фонд-коомдук уюм - Борбордук Азия элинин маданияттарынын эл аралык ассамблеясынын филиалы болуп санала тургандыгы, юридикалык жак статусуна ээ экендиги жана ассамблеянын уставынын негизинде иш жүргүзөрү белгиленген. Кыргызстандын эң маанилүү маданий борбору: Талас өрөөнүнүн кыргыз тарыхынд маанилүү орду бар. Талас өрөөнү көргөндөрдү кереметтүүлүгү менен суктандырат, уккандарды тарыхы менен өткөнгө алып барат. Талас өрөөнү Орто Азия калкынын мусулмандар менен биринчи жери катары белгилүү. Кыргыздардын жана дүйнөлүк адабияттын эң көлөмдүү эпосу болгон “Манас” эпосунун темасы Таласта өткөндүктөн өрөөндүн маанисин ого бетер арттырат. Манас ордо комплекси жергиликтүү жана чет элдик коноктордун көп барган жери. 1995-жылы ЮНЕСКОнун алкагында Манастын миң жылдык мааракесин белгилегенден кийин “Манас” ал жерде комплекс катары реструктуризацияланган. Ага 2001-жылы Министрлер кеңеши тарабынан улуттук статус берилген. Комплекс Манастын күмбөзү, Манас атанын мейманкана сарайы, Манас музейи, Манасчылар мектеби, Манас байкоо саммити, Манас сейил багы, элдик табыштар борбору, касапкана жана улуттук ат минүү оюндары ойнолуучу аянттан турат. Талас өрөөнүн маанилүү кылган дагы бир өзгөчөлүк-дүйнөгө белгилүү жазуусу Ч. Айтматов ушул аймакта туулуп-өскөндүгү. Өрөөндүн тарыхый элементтери жана маданияты анын романдары аркылуу дүйнөлүк океанга ачылат. Ысык-Көлдүн түндүк жээгинде жайгашкан Чолпон-Ата шаарынын так четинде жайгашкан “Рух Ордо” маданий борбору 2002-жылы курулуп, 2008-жылы жазуучу Ч. Айтматовго арналып оңдоп-түзөөдөн өткөн.

Алыкул Осмонов атындагы Улуттук китепканада Чыңгыз Айтматов атындагы Кыргыз-Түрк маданият борборунун ачылышы. Кыргыз элинин сыймыгы болгон Чыңгыз Айтматовдун 90 жылдыгы бүткүл дүйнөдө ошонун ичинде түрк тилдүү мамлекеттерде атайын Айтматовдун 90 жылдыгы белгиленген. Мына ошол залкар жазуучу Айтматовдун 90 жылдыгына карата биздин Алыкул Осмонов атындагы Кыргыз Республикасынын Улуттук китепканасында ТИКАнын (Түрк кызматташтык жана координация агенттиги) ошондой эле Түрк элчилигинин жардамы менен Айтматов борбору ачылган.

Ачылган күндөн баштап бүгүнкү күнгө чейин бул улуттук-маданий борбор Кыргызстандагы эң сүйүктүү борборго айланды. Себеби ушул жерге 1000 км жакын аянтка ТИКА (Түрк кызматташтык жана координация агенттиги) абдан сапаттуу, абдан бир сүймөнчүк менен, абдан бирчыгармачылык эргүү менен ушул борборду жасап беришкен. Эң башкысы ТИКАнын (Түрк кызматташтык жана координация агенттиги) Анкарадагы башкы офиси, Кыргызстандагы өкүлчүлүгүнүн башчысы Али Муслу жана анын толук кызматкерлери борборду ачуу үчүн Кыргызстандагы эң бир сүйүктүү жайга айланган Ч. Айтматов атындагы Кыргыз-Түрк улуттук-маданий борборунун ачылышына чоң салым кошушкан. Бүгүнкү күндө мына ушул борбордо көптөгөн иш-чаралар болуп атат. Күнгө экиден-үчтөн иш-ара өтүп атат. Бул жалгыз гана Кыргызстанга же Түркияга же Айтматовго байланыштуу эмес. Материалдык-техникалык базасы дагы, мазмундук базасы дагы дизайн тарабынан дагы ушунчалык сонун жасалган. Жакында эле “Айтматовдун Ак-Булуту” аттуу улуу сүрөт көргөзмөсү уюштурулду. Бир жуманын ичинде Кыргызстан сүрөтчүлөрүнүн чоң көргөзмөсү ушул ерде өтөт. Ошону менен бирге эле ар кандай флешмобдор, ар кандай тегерек үстөлдөр, ар кандай л аралык конференциялар болуп өтмөкчү. Ушул бир жуманын ичинде Түрк парламенттик ассамблеясынын депутаттары келип кетишкен. Франциянын элчиси, бир катар өлкөлөрдүн өкүлдөрү келишип, борбор менен таанышып жатышат. Бул да болсо ТИКАнын (Түрк

кызматташтык жана координация агенттиги) Кыргызстандагы маданий-гуманитардык байланышты чыңдоодогу эң чоң салымы. Швециянын элчиси Футуристтик маданий борбордун жакшы сакталган бакчаларында кыргыз уламыштарынын жана тарыхынын текстурасын камтыган айкелдер жана имараттар коюлган. Ат үстүндөгү жаш жоокерлердин сүрөтү түшүрүлгөн фрескалар бар, дубалдар 25 см бийиктиктеги калпактарды орогон кереметтүү ак селде түрүндөгү салттуу жоолукчан аялдардын сүрөттөрү менен капталган. Ошондой эле негизги диндердин биримдигин билдирген буддист, католик, православ, мусулман жана еврей чиркөөлөрү бар. Комплексте ошондой эл заманбап акустикасы бар чоң концерттик зал жана төрт мезгилди символдоштурган төрт залы бар чакан пирс бар. Кыргыз Республикасынын борбору Бишкектеги А. Осмонов атындагы Улуттук китепканада заманбап орус адабияты жана маданият борбору ачылды. Орусиянын Бишкектеги адабий-маданий борборунун басма сөз кызматы билдиргендей 14-февралда Россия менен Кыргызстандын кайчылаш жыйынынын алкагында өттү. Салтанатка Улуттук Китепкананын деректири Ц. Бакашова, дипломаттар, бизнес өкүлдөрү, Кыргызстанда аккредиттелген элчилер, маданият жана искусство өкүлдөрү, республиканын окутуучулары жана жогорку окуу жайлардын студенттери катышты.

1991-жылдын 21-августунда Кыргызстан Республикасынын Президентинин «Кыргызстан Республикасынын «Коомдук бирикмелер туурасында» мыйзамын колдонуусу туурасында» Указы чыгарылган. 1991-жылы 9-октябрда 18 коомдук бирикме катталган, алардын максаты улуттук маданиятты, каада салтты, тилди кайра жаратуу жана өнүктүрүү болгон [6. б. 111].

Корутунду

Кыргызстанда улуттук маданий борборлорду түзүү жана өнүктүрүү өлкөнүн маданий мурасын жана өзгөчөлүгүн сактоо, коргоо жана өнүктүрүү үчүн чечүүчү мааниге ээ. Улуттук маданий борборлор төмөнкүдөй маанилүү функцияларды аткарат жана кесепеттерин аныктайт.

Кыргыз элинин каада-салтын, үрп-адатын, искусствосун жана тилин сактоодо жана коргоодо улуттук маданий борборлор негизги ролду ойнойт. Тарых жана маданият эстеликтерин чогултууга, документтештирүүгө жана сактоого катышат.

Борборлор маданий салттарды жана салттарды изилдөөгө багытталган илимий-изилдөө жана билим берүү программаларын жүргүзүшөт. Бул маданий баалуулуктарды тереңирээк түшүнүүгө жана аларды келечек муундарга жеткирүүгө өбөлгө түзөт деп эсептейбиз. Ошондой эле, улуттук маданий борборлор кыргыз маданиятын жана искусствосун улуттук жана дүйнөлүк деңгээлде жайылтуу үчүн иш-чараларды, көргөзмөлөрдү, фестивалдарды жана семинарларды уюштурат. Бул борборлор маданияттар аралык диалогго жана өз ара түшүнүшүүгө көмөктөшөт, бул өлкөнүн ичинде жана анын чегинен тышкары маданий байланыштарды өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт.

Практикалык сунуштар:

1. Өкмөт жана башка кызыкдар тараптар улуттук маданий борборлордун өз функцияларын натыйжалуу аткаруусу үчүн ресурстарды камсыз кылууга тийиш.

2. Жаштарды маданий каада-салттарды үйрөнүүгө тартууга жана алардын көз карашын кеңейтүүгө багытталган билим берүү программаларын иштеп чыгуу жана ишке ашыруу сунушталат.
3. Принциптерди, тажрыйбаларды жана натыйжаларды түзүү үчүн башка эл аралык жана улуттук уюмдар менен кызматташуусу керек.
4. Кыргыз маданиятын жана искусствосун жайылтуу үчүн фестиваль, көргөзмө сыяктуу иш-чараларды үзгүлтүксүз уюштуруусу максатка ылайыктуу.
5. Өлкөнүн бардык аймагындагы ар түрдүү борборлордун ортосундагы кызматташтыкты жана иш-аракеттерди координациялоону камсыз кылуу үчүн тармакты түзүүнү сунуштайбыз.
6. жаш сүрөтчүлөр үчүн атайын программалар жана стипендиялар жана маданий мурастарды сактоо жана өнүктүрүү үчүн кам көрүү керек.
7. Кыргызстанда улуттук борборлорду түзүү жана өнүктүрүү өлкөнүн бай маданий тарыхын сактоо жана өнүктүрүү, ошондой эле маданий биримдикти жана улуттук өзгөчөлүктү түзүү үчүн зарыл кадам болуп саналат.

Колдонулган адабияттар

1. Кыргыз Республикасынын Улуттук маданий борбору жөнүндө Жобо. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2006-жылдын 8-сентябрындагы № 641 токтому менен бекитилген.
2. <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/57782>
3. <https://minculture.gov.kg/>
4. Шукуров Э. Многонациональный Кыргызстан: взгляд на ситуацию и перспективы. В кн. Кыргызстан: некоторые аспекты социальной ситуации – Б., 2000.- С.8.
5. Жумалиева С.Ч. Кыргызстандагы улуттук-маданий борборлордун түзүлүү шарттары жана өбөлгөлөрү. Наука и новые технологии. № 2, 2012. С.197-200.
6. Сборник отчетов о деятельности Совета Ассамблей народа Кыргызстана, национально-культурных центров и общественных объединений, входящих в состав Ассамблей народа Кыргызстана (1996-2000 гг.). – Бишкек, 2000. -127 с.
7. Осмонова, С., & Бурканбек кызы, С. (2022). Тектеш түрк жана башка элдердин курамындагы кыргыз этнокомпоненттери. *Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы*, (2), 103-107. https://doi.org/10.52754/16947452_2022_2_103. EDN: QXPCQL.